

МАЈА ВУКИЋ – ЈЕДНА РАНО УГАШЕНА НАДА

У раду се, поводом преране смрти доц. др Маје Вукић, указује на њене почетке бављења влашким говором (у југоисточној Србији).

Кључне речи: Маја Вукић, Филозофски факултет Ниш, влашки говор, семинарски рад.

Једна од премиса с којом је отпочео рад Студијске група за српскохрватски језик и књижевност на Филозофском факултету у Нишу (1987) била је да у научном делу Група има природну обавезу да изучава језик и књижевност народа своје непосредне околине.² Мислило се, разуме се на српски језик, и књижевност које су читав век пре тога обележавали С. Сремац, Б. Станковић и други српски писци, и на говоре призренско-тимочке дијалекатске области. Управо ти говори садрже доста елемената који их повезују са народима и језицима који су на простору источне и југоисточне Србије живели у прошлости, или који, у пограничном областима и данас живе (албански, македонски, бугарски, румунски). Језичка интерференција, иако важна и занимљива област истраживања, никад није прерасла у програм и пројекат, па смо очекивали да ће приливом будућих студената (а имали смо среће да смо првих година рада добијали најбоље ђаке са подручја од Прешева до Кладова) настати и могућност да се неко од студената усмери и на те задатке. Једна таква могућност појавила се када је међу бруцошима пристигла и Маја Вукић студент и редовни „становник” библиотечке читаонице, потом сарадник у настави, па доктор наука и професор на катедри која је у међувремену, следећи болоњске тенденције, од студијске групе постала департман! Један од Мајиних предака био је пореклом Влах (тачније Влахиња), што је, уз завичајно окружење, Маји помогло да научи влашки говор. Сматрали смо да је то довољно за почетак, да једног сарадника усмеримо ка влашком говору / језику и то са полазном тачком у говору сопствене породице.

Влахороманских елемената у српском језику на подручју источне и југоисточне Србије (као и целог Балкана уосталом) доиста је много, и значајни су,

¹ nedb@ni.ac.rs

² Филозофски факултет у Нишу основан је 1971. године а Група за српскохрватски језик и југословенску књижевност почела је да ради 16 година после тога.

што су и други наши научници истицали, да споменемо само Ивана Поповића и Павла Ивића (в. Литературу). Професор бивше Више педагошке школе у Нишу Светозар Георгијевић³ издавао је у својој режији своје *Балканолошке студије*, а проф. Глигорије Зајечаровић, професор Филозофског факултета, пореклом из Великог Јасеновца код Зајечара, објавио је и један речник.⁴

Први студентски задатак Маје Вукић у том правцу био је њен семинарски рад из лексике народних говора.⁵ Некако у исто време, опет по задатку, урадила је један краћи, и почетнички, оглед *Романизми* у Речнику тимочког говора *Јакше Динића*. Тим поводом, у својству уредника публикације *У Светлу царских градова*, а под насловом „Уз написе о романизмима у речницима народних говора” записали смо:

„Овом приликом објављујемо напис Н. Петровић, бивше, и М. Вукић, садашње студенткиње Групе за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу о романизмима у *Речнику пиротског говора*, односно *Речнику тимочког говора*. Сами написи довољно јасно показују и домете наших сарадница и тешкоће са којима су се сусреле почев од саме дефиниције романизма до путева којима су они стизали у наше говоре. Дефинитивне одговоре не можемо ни очекивати, али надамо се да ови напори нису били узалудни.

Ови радови су, верујемо, леп почетак проучавања присуства стране (и одомаћене стране) лексике у народним говорима југоисточне Србије, а наша сазнања свакако ће бити потпунија, и поузданија, када се проуче и други речници, и кад се изврше и теренска испитивања. Тек иза тога могу уследити студије и коментари, у чему и наша установа (Филозофски факултет у Нишу са својим филолошким групама) види своје трајне и часне задатке.” (БОГДАНОВИЋ 1994: 85).

Израда семинарских радова на основу теренског истраживања јавиће се на Групи са српски језик као један од основних самосталних задатака студената и било је потпуно у складу да се поред студија савременог језика и његове ис-

³ С. Георгијевић: *Балканолошке студије*, I, Односу шума - гора - планина (стр. 9-43) и *огањ - ватра* (45-69), Ниш 1967; С. Георгијевић: *Балканолошке студије*, II, *Из сточарске терминологије*, Ниш 1968; *Балканолошке студије* III-V; *Имена места Србије, њихови етници и ктетици*, Ниш 1975; *Балканолошке студије*, VII-VIII; *Етимологија места СР Србије*, А. романски део. Ниш 1985. Радови проф. Георгијевића подстицајни су за наставак његових истраживања, јер остављају доста отворених питања, па смо се и сами, с ограниченим компетенцијама, усудили да трипут о томе говоримо: Н. Богдановић: *Балканолошке студије* Светозара Георгијевића, у: БОГДАНОВИЋ 1994: 86-92; Н. Богдановић: *Романовласи у балканолошким студијама Светозара Георгијевића*; *Развитак*, бр. 215-216, Зајечар 2004, стр. 143-146; Н. Богдановић: *Влахоромански елементи у говорима југоисточне Србије*, научни симпозијум „Румунско-српски и општебалкански културни мозаик”, Темишвар 11-13. 11. 2005, У: *Проблеми словенске филологије*, XIV, Темишвар 2006, 19-26.

⁴ Г. Зајечаровић: *Румунско-српски/ Српско-румунски речник*, 2005.

⁵ Сличне радове пре ње добијали су и други студенти, као: Нада Ницуловић: *Лексика влашког језика кладовског краја* (1990), и Лидића Ћосић: *Лексика влашког језика села Буковча* (1990).

торије, упозна и језик средине у којој ће будући наставници радити. Посебна је драж шта би се обично у сваком раду појавила и нека нова језичка чињеница, заборављена или потиснута из употребе, и што су до изражаја дошле особине и вредности не само језика већ и других видова народне културе. Зато су такви радови обилато практиковани из области народне књижевности и дијалектологије, где се убрзо прешло и на њихову спецификацију (лексика, фразеологија, граматички описи...), а са тим је ускоро дошло и до конституисања тзв. изборних предмета, где је етнографска подлога била основа за изучавање манифестације духа и културе једног света који је дотле био скоро изван научне пажње.

Што се тиче пажње за говор и језик Влаха, пре Мајиног семинарског рада сличне радове већ су биле урадиле Нада Ницуловић (*Лексика влашког језика кладовског краја*) и Лидија Ћосић (*Лексика влашког језика села Буковча*). Рад Маје Вукић носи наслов *Упоредна лексика влашког говора Злата и румунског језика*. О раду ће касније бити више речи.

Већ из самих ових наслова избија, чини нам се нерешено питање влашког ЈЕЗИКА односно влашког ГОВОРА. У дијалектолошкој номенклатури говор је јединица нижега ранга од језика, нижа и од наречја, и по природи ствари припада језику. Изван терминолошке сфере језик може означавати и комуникациону реалност без обзира на терминолошки ранг, и без тешкоћа може се рећи „наш језик” и кад се мисли на „наш говор тога и тога наречја, тога и тога језика”. Делимично нам је познато какве се ту „битке бију”, некад и без потребе, а неретко нам се учини да су размишљања зачињена и неким политичким зачином. Још кад се то филује ставовима о „људским правима и слободама”, ето тешко сварљивог продукта од кога се најчешће побегне, па то чинимо и ми, с оправдањем да се тиме и не треба да бавимо – лично, због недовољне компетнције и због тога што то нико од нас нити тражи нити очекује, а службено, зато што ти проблеми не припадају србистичкој науци, пошто она већ има слична питања пред собом, можда и тежа него што је питање влашког језика или говора. Наша је жеља била да се култури (духовној и материјалној) Влаха као сународника приђе преко језика (односно говора) као свакодневне манифестације духа, веровања, схватања, преко народне уметности и језика којим се све то означава. Свесни смо јаког, вишевековног међусобног утицаја романског и словенског живља, односно језичке интерференције, и надали смо се да ћемо преко Маје и других судената са те стране, или из породица које се влашким језиком служе, попунити бар неку потребу нашега (не)знања. Истина, последњих година доста обавештења о интерференцији, али и готовим позајмицама добијамо у радовима др Славољуба Гацовића, са ким би сарадња могла бити и много плоднија, јер је етнолог и културолог, али засад је његова посвећеност овим питањима далеко испред наших интересовања. Ми смо на почетку, или на једном од почетака проучавања словенско-романских односа на овом делу Балкана.⁶

⁶ Др Славољуб Гацовић (Зајечар) деценијама већ изучава историју, језик и културу Влаха у источној Србији и у његовим радовима има много додирних тачака са науком о српском

Семинарски рад Маје Вукић (март 1993) има кратак увод о селу Злоту, кратак опис народне ношње са уметањем појединих влашких речи за делове ношње, затим избор графије којом ће представити своје записе народне лексике, где каже да се не може послужити азбуком Пауна Ес Дурлића,⁷ а потом додаје: „Сматрам да је најкоректније речи записивати знацима латинице уз додатак...”, а потом излаже своје прилагођавање графије (са више елемената прилагођавања латинице уз опис гласова који се њима обележавају). Тај моменат за нас је важан јер говори да је на том нивоу образовања (Маја је тада била студент-почетник) ауторка била свесна фонетске изразитости појединих гласова у говору Влаха и неадекватности директне употреба румунске абецеде, како иначе бива кад се има посла са дијалекатским, нестандартним изговором. Себи је поставила високе задатке, методолошки не баш адекватне: упоредити влашку лексику у другој колони са лексиком румунског језика у трећој колони, док је прва колона представљала српске адекватне забележене лексике. Влашка лексика села Злота (највећег села у општини Бор, источна Србија),⁸ дакле, упоређује се са лексиком два књижевна језика, румунског, коме влашки говор органски припада и српског који је књижевни у окружењу Злота, чији се говор узима за базу влашког.

језику на овом простору. Поред осталог, наводимо његово врло документовано издање докторске дисертације. Нарочито је богат језички материјал у трећем тому овог издања (*Romanizacija i romansko stanovništvo timočke zone od I do XV veka*; Bor 2012). Много је речи из области духовне и материјалне културе које се употребљавају и у влашком говору и у српском језику, из којих се наслућују и резултати језичке интерференције (још више је тога у области граматике која покрива резултате балканизације). Пре тога је, такође поред осталог, издао и две књиге анализа етимологије топонима из најстарије турског пописа ових крајева: *Етимологија несловенских основа у ојконимима Видинског санџака XV и XVI века* (Зајечар 1993) и *Етимологија словенских основа у ојконимима Видинског санџака XV и XVI века* (Зајечар 1997). О питањима блиским нашој теми Гацовић је објавио два обимна тома студија под називом *Od povlašćenih Srba do vlašskog jezika* (5-1, Београд – Неготин 2016; 5-2, Београд 2019). Друга књига има поднаслов: „О политичкој клими пре формирања NS [Националног савета] Vlaha, o izbornim listama svih saziva NS Vlaha, o politici identiteta svih saziva NS Vlaha, o 'vlaškom' pismu i obmani standardizacije 'vlašskog' jezika i o izdavačkoj politici svih saziva NS Vlaha”. Често смо разговарали о заједничким питањима (др Гацовић је био и учесник симпозијума које је својевремено организовала Етно-културолошка радионца у Сврљигу), а надали смо се да ће богато Гацовићево искуство о романизмима „на терену” и Мајино образовање у науци о српском језику бити солидни за почетак неког пројекта Групе или Факултета, али – до Гацовићевог доласка на Факултет није дошло, а Мајин живот је отишао. И једно и друго неће бити без утицаја на (још од почетка изражену) жељу истраживача са Департамана за србистику да се „бави језиком и културом народа у чијем окружењу постоји”.

⁷ Паун Ес Дурлић, уметник, интелектуалац и културни радник влашког порекла (Рудна Глава, Мајданпек) бавио се и записивањем усмених народних умотворина, и за ту потребу оформио је свој предлог азбуке за влашки говор. Ту је азбуку назвао Пауница.

⁸ Према попису из 2011 има 2 799 становника, а према попису из 2002, Срби чине 47, 67%, Власи 42,58 %; има 6 Румуна и више националности са мањим бројем житеља. GOOGLE С. Википедија, Слободне енциклопедије < 20. 5. 2021.

Истина, српску лексiku није упоређивала, мада се ту такође уочава занимљив однос прилино високе сличности са влашком, већ је та (прва) колона послужила за идентификацију основног значења зебележене лексике. Шири дескрипција значења није давана, али је у више прилика, у подножним напоменама, о чему ћемо такође, касније, нешто рећи. Ево како та експликација њене грађе изгледа:

српски	влашки	румунски
glava	kápu ⁹	cap
brada	bárbă	barba
obraz	obráz	obraz ...

Нема података према којим је изворима самеравано стање ова два језика, а за сам злотски претпостављамо да је извор у личном познавању ауторке и њеног породичног саветника. Имамо утисак да се овом задатку пришло не из самога говора (зато и нема дискурса, нарације, синтске...), већ из српског језика, а једна белешка показује да за румунски језик није коришћена литература, већ лично познавање, али се ту ауторка ослонила на сарадницу са румунског говорног подручја, која је вероватно, била упућенија у стање румунског књижевног језика. Ево те белешке: „Све речи са српског језика на румунски превела је Славица Милетић, студент I године Групе за српски језик и југословенску књижевност Филозофског факултета у Нишу. Она је рођена у Румунији где је завршила основну школу и гимназију.” (Сем. рад, стр. 20). Сама лексика, и поред тога што је била позната ауторки, бележена је од информаторки пореклом из Злота: Плешић Љубице (1920) и Трујић Веселине (1919).

Попис лексике даван је речима канонског облика: именица у номинативу једнине, без значења и било какве друге дескрипције. Забележена лексика није дакле лексикографски обрађивана. Домет је регистрација и селекција по тематским групама. То изгледа овако:

Лексичка група: Бројеви (број речи 17); Имена дана у недељи (7); Имена годишњих доба (4); Називи делова дана (8); Називи делова тела (32); Називи родбинских односа (26); Називи поврћа (12); Називи воћа (13); Називи намирница и јела (17); Називи врста дрвећа, житарица итд. (18); Називи делова куће (65); Делови одеће и материјала (22); Називи за боје (8); Називи домаћих и дивљих животиња и инсеката (67); Називи обичаја, празника, слава (14).

Ево како је Маја Вукић изложила свој задатак:

„На основу сакупљених речи покушаћу да наведем првенствено разлике које сам приметила између влашког и румунског. [Недоумицу да ли се овако наведени влашки и румунски посматрају као два равноправна ентитета, мада је већ у наслову јасно речено: „влашког говора и румунског

⁹ Из техничких разлога, овај акценат ['] стављали смо тамо где Маја Вукић има знак ['].

језика”!, ауторка брзо, мало и радикално, отклања следећим текстом – нап. Н. Б.] Сасвим је разумљиво што постоји већи број сличности него разлика јер влашки и потиче од румунског. У лексцици а њоме се у овом раду једино бавим, оне су најизраженије. За називе већине појмова датих на влашком може се наћи или сличан у румунском. То посебно важи за појмове који се тичу земљорадње или предмета за домаћинство, док за све што је дошло касније (технички уређаји, нове пољопривредне културе итд.) Власи преузимају називе који се користе у српском и прилагођавају их свом начину изговора и акцентовања:

спанаћ – *spanaš*’; панталоне – *pantalonj*.” (Сем. рад, 17)

И још једно лепо запажање: „Лексеме влашког говора сличније су одговарајућим из народног румунског језика¹⁰ него онима из књижевног:

влашки:	румунски народни:	румунски књижевни:
<i>măci</i>	<i>maț</i>	<i>pișică</i>
<i>suknă</i>	<i>suknă</i>	<i>fusta</i>
<i>sakurja</i>	<i>săkura</i>	<i>topor</i> .

За појмове које су одувек познавали, код Влаха постоје речи чији је облик потпуно идентичан (sic!) у влашком и румунском, чак се и акценти поклапају:

barbă, talpă, palmă...

док се код осталих речи примећују неке фонетске, морфолошке или лексичке разлике”. (Сем. рад, 17)

Надаље се анализирају неке од уочених разлика: умекшавање појединих сугласника (*purș*’l : rugel), које се не јавља у околини Кладова; јотовање гласа *n* (*njegra* : neagre); постојање гласа *z* (dz) (*varza* : varza); затим редукција вокала, затварање и отварање вокала, као и њихова замена (*fata* / *fată* „девојка” и сл.), а на морфолошком плану аналитичка деклинација. Иако се ауторка обавезала да ће се у раду бавити само речима, односно лексичким питањима односа влашког и румунског, у коментарима је пошла и ка дијалекатској фонетици и морфологији. То раду није сметало, а указивало је да би наставак тога интересовања био плодан.

Да се вратимо најављеним подножним напоменама. У неколико случајева уследиле су допунске информације, попут:

¹⁰ Овде већ недостаје локација јер знамо да на тлу румунског језика (као и другде, уосталом) свакако није један и јединствен народни говор са којим би говор наших Влаха био сличнији него са књижевним језиком.

Код речи

зора se fáš'e zeoa* zori

*U bukvalnom prevodu – stvara se dan. (Стр. 7).

поподне de la mnjáz'o sára** dupa amiaza

**U bukvalnom prevodu – od podneva do večeri. (Стр. 7).

под pomîntu de ž'os*** ponpiele

***U bukvalnom prevodu – tlo odozdo. (Стр.11).

Овакве су напомене корисне и занимљиве, и свакако је било разлога да их буде још. Оне би биле и пријатна одлика неког будућег рада који би захватао и значења речи.

Рад се завршава абecedним списком забележене лексике.

Иако је фонд речи у овом раду релативно скроман, за студентки рад ове врсте, како смо то на Групи схватили сасвим довољан, он сем паралеле са румунским језиком показује видне паралеле и са српским језиком, те се и у том правцу могли очекивати даљи истраживачки напори.

Нажалост, прерана смрт прекинула је све осим велике туге коју осећају сви који су знали нашу Мају Вукић, и који су се надали њеним новим радовима о проблематици влашких говора у источној Србији.

Литература

- БОГДАНОВИЋ, Недељко (ур.). *У светлу царских градова*, Филозофски факултет у Нишу и Народни музеј Ниш, Ниш 1994.
- ГАСОВИЋ Slavoljub. *Od povlašćenih Srba do vlaškog jezika 5–2*, Beograd 2019.
- ИВИЋ, Павле. *Српски народ и његов језик*. — 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
- ПОПОВИЋ, Иван. *Историја српскохрватског језика*, Нови Сад 1955.

Извор

- ВУКИЋ, Маја. *Упоредна лексика влашког говора села Злота и румунског језика*, семинарски рад на Групи са српскохрватски језици и југословенску књижевност, Филозофски факултет у Нишу, 1993, необјављено.

Nedeljko R. Bogdanović

MAJA VUKIĆ – AN EARLY ENDED LIFE

On the occasion of the untimely death of Dr. Maja Vukić, the paper points out her beginnings in dealing with the Vlach language (in southeastern Serbia). Her seminar paper *The Persevering Vocabulary of the Vlach Speech and the Romanian Language* (March 1993) is briefly presented.

Keywords: Maja Vukić, Faculty of Philosophy, Niš, Vlach speech, seminar paper.